

AANBEVELING 123 / 13 oktober 2015¹

**VOOR EEN STRUCTURELE OPLOSSING VAN HET GEBREK AAN STAANPLAATSEN
VOOR WOONWAGENBEWONERS IN HET BRUSSELS HOOFSTEDELIJK GEWEST**

INHOUD

1. BEVOEGDHEIDSNIVEAUS	2
2. VASTSTELLINGEN	2
2.1. Recht op wonen van minderheden in Europees en internationaal recht.....	2
2.2. De erkenning van het recht op wonen in verplaatsbare woningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3
2.3. De Brusselse woonwagengebieden en hun levensomstandigheden.....	4
3. AANBEVELINGEN.....	5
3.1. Uitwerking van de uitvoeringsbesluiten voor de Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse huisvestingscode met het oog op de erkenning van de woning van woonwagengebieden.....	5
3.2. Oprichting van een Gewestelijke Woonwagengebiedencommissie	6
3.3. Wegwerken van het structureel tekort aan residentiële woonwagenterreinen en het aanpassen van specifieke stedenbouwkundige richtlijnen	6
3.4. Regulariseren van bestaande residentiële woonwagenterreinen op privé grond	6
3.5. Heropening van het woonwagengebied in Haren in afstemming met de Stad Brussel	7
3.6. Oplossingen voor doortrekkers	7
3.7. Aandacht voor de problematiek van referentieadressen	8
3.8. Meer brugfiguren tussen woonwagengebieden en gemeentebesturen	8
4. WETTELIJKE REFERENTIES	8
5. NUTTIGE INFORMATIE	9

¹ Het samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid, de gewesten en de gemeenschappen voor de oprichting van het Interfederaal Centrum voor gelijke kansen en bestrijding van discriminatie en racisme, 12 Juni 2013, geeft aan het Centrum de bevoegdheid om "onafhankelijke en aanbevelingen te richten tot elke overheid ter verbetering van de reglementering en de wetgeving." (art. 5).

1. BEVOEGDHEIDSNIVEAUS

- De heer Rudi VERVOORT, Minister-President van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Plaatselijke Besturen, Territoriale Ontwikkeling, Stedelijk Beleid, Monumenten en Landschappen, Studentenaangelegenheden, Toerisme en Haven van Brussel
- Mevrouw Céline FREMAULT, Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Huisvesting, Levenskwaliteit, Leefmilieu en Energie

2. VASTSTELLINGEN

2.1. RECHT OP WONEN VAN MINDERHEDEN IN EUROPEES EN INTERNATIONAAL RECHT

Adequate huisvesting is in de Europese Unie erkend als grondrecht. Dit grondrecht maakt deel uit van het internationaal recht. Het is verankerd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie en opgenomen in internationale en Europese verdragen. Verplaatsbare woningen zijn voor bepaalde minderheden omwille van historische en culturele redenen adequate huisvesting.

Het VN-comité voor de economische, sociale en culturele rechten (CESCR), dat de opvolging van het door België geratificeerde Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (ICESCR) bewaakt, heeft 'adequate huisvesting' gedefinieerd. Een van de leidraden van de definitie is 'cultural adequacy'. Het beleid op nationaal vlak moet volgens er de CESCR voor zorgen dat beleidsmaatregelen 'appropriately enable the expression of cultural identity and diversity of housing'.²

Dit principe werd door de rechtsspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) herhaaldelijk bevestigd. De uitspraken in de zaken *Buckley vs. Verenigd Koninkrijk* (1996) en *Chapman vs. Verenigd Koninkrijk* (2001) bevestigden uitdrukkelijk dat voor de minderheid in kwestie huisvesting niet enkel een huis in de traditionele betekenis van het woord is, maar in een betekenis die de traditionele levenswijze van woonwagenbewoners respecteert. De uitspraak *Winterstein en anderen vs. Frankrijk* (2013) stelde verder dat een overheid niet het recht heeft om zonder alternatieven woonwagenbewoners van een site te verdrijven, waar ze sinds vele jaren werden getolereerd. Het Hof veroordeelde daarom Frankrijk voor de schending van Art. 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (recht op respect voor privé- en familielevens en eigen huisvesting).³

Het hier geschetste Europees kader omvat ook de internationale verdragen en de aanbevelingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa m.b.t. de erkenning van caravans als verblijfplaats. Hoewel aanbevelingen van de Raad van Europa niet wettelijk

² CESCR (1990) General Comment No. 4, *The right to adequate housing*, Article 8(G)

³ EHRM, judgement *Winterstein and Others v. France* (17/10/2013; gelijkaardige vonnissen: EHRM, *Connors v. the United Kingdom* (27/05/2004), EHRM, *Yordanova and Others v. Bulgaria* (24/04/20012)

bindend zijn, worden ze wel tussen de lidstaten onderhandeld en gestemd. Aanbevelingen van de Raad zijn een sterk politiek signaal. Ze hebben als bedoeling het stimuleren van de wettelijke bepalingen van de lidstaat zelf, in de richting van de opgestelde bepalingen.

Het Europees Comité voor Sociale Rechten, dat waakt over het Internationale Pact voor de Economische, Sociale en Culturele rechten, veroordeelde België in 2012 voor de schending van artikel 16 van het Pact (right of the family to social, legal and economic protection) en Artikel E van het herwerkte Pact (anti-discriminatie bepalingen) voor 'het gebrek aan standplaatsen voor woonwagenbewoners en de inadequate inspanningen van de overheid om het probleem op te lossen'.⁴

In de aanbeveling (Rec2004/14) van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, werd onder andere volgend principe opgesteld: 'III. General Principles : Member states should (...) 12. give travellers' mobile homes or, where relevant, the place of residence to which the Traveller is linked, the same substantial rights as those attached to a fixed abode, particularly in legal and social matters;'⁵

In de aanbeveling (Rec2005/4) van het Comité van Ministers van de Raad van Europa werd 'huisvesting' gedefinieerd als verschillende vormen van woningen, die ook 'different modes of accomodation, such as houses, caravans, mobile homes or halting sites' omvatten.⁶ De lidstaten worden verder opgeroepen een 'omvattend politiek en wettelijk kader' te voorzien, voor 'sedentary and itinerant people (in accordance with the geographical specificity) to exercise their right to adequate housing.'⁷

Verder bevestigde ook het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten (FRA) in 2009, in een studie over de huisvesting van Roma en woonwagenbewoners dat : 'Member States should affirm the right of people to pursue sedentary or nomadic lifestyles, according to their own free choice.'⁸

2.2. DE ERKENNING VAN HET RECHT OP WONEN IN VERPLAATSBARE WONINGEN IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

⁴ Geen officiële vertaling. In de originele Engels versie heet het: '*... because of the lack of sites for Travellers and the state's inadequate efforts to rectify the problem.*' European Committee of Social Rights: Decision on the merits 21 March 2012 – International Federation of Human Rights (FIDH) v. Belgium (Complaint No. 62/2010), p. 49

⁵ Recommendation [Rec\(2004\)14](#) of the Committee of Ministers to member states on the movement and encampment of Travellers in Europe, adopted by the Committee of Ministers on 1 December 2004

⁶ Recommendation [Rec\(2005\)4](#), of the Committee of Ministers to member states on improving the housing conditions of Roma and Travellers in Europe, adopted by the Committee of Ministers on 23 February 2005, I Definitions;

⁷ Ibid. III.10, *Legal framework for related rights*

⁸ FRA, [Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union. Comparative report](#), October 2009, p.8

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft in 2012 met de *Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse Huisvestingscode* verplaatsbare woningen als huisvesting in de wettelijke zin erkend.⁹ Brussel is na Vlaanderen de tweede Belgische regio die een wettelijke basis voor een recht op behoorlijke huisvesting (Art. 3) voor woonwagenbewoners heeft gecreëerd die het plaatsen van woonwagens in woonzones toelaat.

Het is in hetzelfde Artikel 3 gepreciseerd dat: *“Om het recht op behoorlijke huisvesting werkelijk te maken voor dat soort woning, bepaalt de Regering bij besluit de in artikel 4 bedoelde minimale eisen inzake veiligheid, gezondheid en uitrusting waaraan mobiele woningen en terreinen die de overheid daartoe ter beschikking stelt specifiek moeten voldoen. Tevens bepaalt de Regering de criteria voor de territoriale binding van de mobiele woningen met het Gewest.”*

Ondanks deze positieve ontwikkeling werd de omzetting van de nieuwe ordonnantie naar de praktijk tot op heden niet omkaderd door uitvoeringsbesluiten of omzendbrieven. De ordonnantie heeft daarom ook tot nu toe de in de praktijk meestal precaire levensomstandigheden van de Brusselse woonwagenbewoners en van doortrekkers niet kunnen verbeteren.

2.3. DE BRUSSELSE WOONWAGENBEWONERS EN HUN LEVENSONSTANDIGHEDEN¹⁰

De Brusselse woonwagenbewoners zijn een autochtone bevolkingsgroep van de hoofdstad. Velen onder hen zijn directe nakomelingen van slachtoffers van de Holocaust. Er zijn verschillende groepen van woonwagenbewoners die zichzelf ‘Roms’, ‘Manoesjen’ of ‘Voyageurs’ noemen.

‘Roms’ en ‘Manoesjen’ (of Sinti) stammen in het verre verleden van mensen uit het noordelijke Indië af, die vanaf de 13de eeuw naar Europa zijn gemigreerd. De huidige Manoesjen-families zijn directe afstammelingen van zulke groepen die in de 15de eeuw naar het gebied van het huidige België zijn gekomen en sindsdien hier leven. ‘Roms’ zijn afstammelingen van Roma-groepen, die in de 19de eeuw naar België kwamen. ‘Voyageurs’ zijn Belgen zonder Roma-origine wiens families in het verleden als handelaars en ambachtslui rondtrokken. Velen onder hen wonen ondertussen in huizen, anderen sedentair op een woonwagenterrein of semi-nomadisch.

Volgens het Regionaal Integratiecentrum ‘Foyer’, dat de situatie van woonwagenbewoners in het Gewest grondig kent, wonen er in het gewest een 70-tal gezinnen op privé, kleine en meestal niet geregulariseerde terreinen. Verder zoeken 120 gekende gezinnen naar

⁹ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1 maart 2012 - Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse huisvestingscode met het oog op de erkenning van de woning van woonwagenbewoners, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=nl&caller=summary&pub_date=12-03-14&numac=2012031110

¹⁰ Bron van informatie: Koen Geurts, RIC Foyer, *Roma in Beweging. Diverse groepen en evoluties in Brussel. Handvatten voor onderwijs en hulpverlening*. Brussel 2014

verblijfplaatsen op residentiële terreinen, maar ze vinden geen legale standplaats. Foyer ziet in het algemeen een tendens bij de Brusselse woonwagenbewoners naar een meer sedentaire levenswijze. Een continu rondtrekkend bestaan is bij de woonwagenbewoners in Brussel dan ook de absolute uitzondering.

De Brusselse woonwagenbewoners bestaan uit enkele grote families. Ze werken meestal als zelfstandigen. Het feit dat werken in loondienst eerder een uitzondering blijft, ligt naast de specifieke levensstijl van de Brussels woonwagenbewoners, ook aan hun zwakke scholingsgraad.

De Brusselse woonwagenbewoners hebben een sterk etnisch-cultureel bewustzijn en blijven daarom – en deels ook uit historische ervaring (genocide in de jaren '40) – op relatieve afstand van de 'mainstream'. Hun culturele identiteit is echter bedreigd door een structureel gebrek aan standplaatsen in het Gewest en door de precaire juridische situatie van de bestaande plaatsen, die meestal alleen maar gedoogd worden.

Naast de Brusselse woonwagenbewoners komen nog verschillende groepen foorreizigers en, in de zomermaanden, doortrekkende woonwagenbewoners met voornamelijk Ierse, Franse of Duitse nationaliteit. Ze hebben verschillende levensstijlen. Ze leven sedentair, residentieel, semi-nomadisch of nomadisch.

In het geval van de foorreizigers bestaat er een specifiek statuut en bestaan er ook praktische oplossingen voor hun levenswijze. Dat kan bijvoorbeeld bestaan uit een terrein dat door de stad Brussel ter beschikking gesteld wordt, met een goede omkadering. Daarom blijft deze specifieke groep ook buiten beschouwing in deze aanbeveling.

3. AANBEVELINGEN

Een wettelijke erkenning van het wonen in een woonwagen heeft slechts zin als dit recht in de realiteit ook kan worden verwezenlijkt. Dit is in het Brusselse Gewest nog niet het geval. Het Centrum vraagt daarom aan de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om met de verschillende bevoegde beleidsniveaus maatregelen uit te werken die toelaten om de minderhedenrechten van de woonwagenbewoners van Brussel beter te waarborgen.

3.1. UITWERKING VAN DE UITVOERINGSBESLUITEN VOOR DE ORDONNANTIE TOT WIJZIGING VAN DE BRUSSELSE HUISVESTINGSCODE MET HET OOG OP DE ERKENNING VAN DE WONING VAN WOONWAGENBEWONERS

Het Centrum roept het BHG op om de uitvoeringsbesluiten voor de *Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse huisvestingscode met het oog op de erkenning van de woning van woonwagenbewoners* van 1 maart 2012 zo vlug mogelijk uit te werken.

Een consultatie van experts en belangenbehartigers is noodzakelijk om dit voor te bereiden. Een visie op een Gewestelijk standplaatsbeleid zou moeten ontwikkeld worden, zowel voor

residentiële standplaatsen, als voor doortrekkersterreinen. Dit expliciet standplaatsenbeleid moet in de uitvoeringsbesluiten duidelijk worden.

De uitvoeringsbesluiten dienen het basisbeginsel van de Ordonnantie te volgen. Daarin werd het recht op wonen in een verplaatsbare woning erkend. De uitvoeringsbesluiten moeten dit recht praktisch mogelijk maken en het niet belemmeren via moeilijk haalbare normering. De uitvoeringsbesluiten dienen een wettelijk kader te creëren dat creatieve en/of tijdelijke oplossingen vergemakkelijkt. Hieronder valt de ter beschikking stelling van pleisterplaatsen of de erkenning van tot nu toe niet gelegaliseerde, kleinschalige, privé standplaatsen.

3.2. OPRICHTING VAN EEN GEWESTELIJKE WOONWAGENCOMMISSIE

Deze commissie, gecoördineerd door de regering van het BHG, moet het belangrijkste instrument van een gecoördineerd woonwagenbeleid worden. Dit kan enkel gebeuren als de woonwagencommissie evenwichtig samengesteld is: leden uit het gewestelijk en lokaal beleid, vertegenwoordigers van sociale actoren, experts en woonwagenbewoners.

3.3. WEGWERKEN VAN HET STRUCTUREEL TEKORT AAN RESIDENTIËLE WOONWAGENTERREINEN EN HET AANPASSEN VAN SPECIFIEKE STEDENBOUWKUNDIGE RICHTLIJNEN

Op dit moment hebben slechts 50% van de Brusselse woonwagenbewoners een standplaats, de meesten daarvan op niet-geregulariseerde privégrond.

Deze situatie zal zich door de aangroei van de families in de nabije toekomst verscherpen. Het RIC 'Foyer' heeft berekend dat in 2020 slechts 30% van de woonwagenbewoners een standplaats zouden hebben indien er geen standplaatsen zouden bijkomen.

Het Centrum spreekt zich uit voor de aanleg van kleinere terreinen (6-8 caravans). Voordelen hiervan zouden zijn:

- a) Een beter politiek en maatschappelijk draagvlak op lokaal niveau en daarmee een gunstige impact op de lokale sociale cohesie;
- b) Een bewezen betere beheersbaarheid van kleinere terreinen in vergelijking met grotere entiteiten;
- c) Betere aanvaarding door de specifieke Brusselse woonwagenbewonersgemeenschap.

Voor de aanleg van lokale, kleine entiteiten is er nood aan specifieke stedenbouwkundige richtlijnen. Woonwagenterreinen wijken van het klassieke bouwpatroon af en bouwvergunningen zijn daarom moeilijk te verkrijgen. Hier zijn administratieve en wettelijke aanpassingen nodig die hun basis in de uitvoeringsbesluiten van de *Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse Huisvestingscode* van 1 maart 2012 moeten vinden.

3.4. REGULARISEREN VAN BESTAANDE RESIDENTIËLE WOONWAGENTERREINEN OP PRIVÉGROND

Op dit moment zijn volgens het RIC Foyer slechts 18% van de bestaande terreinen met in totaal 60 standplaatsen gedekt door bouwvergunningen, 82% zijn echter enkel gedoogd en bevinden zich in een preciaire juridische situatie. De preciaire juridische situatie brengt toenemend de basisrechten van de betrokkenen in gedrang, zoals het recht op onderwijs

3.5. HEROPENING VAN HET WOONWAGENTERREIN IN HAREN IN AFSTEMMING MET DE STAD BRUSSEL

Van de 11 jaar waarin het doortrekkersterrein in Haren bestond, was het slechts 4 jaar in werking. Op een heraanleg in 2012, die de belastingbetaler 800.000 EUR kostte, volgde opnieuw een sluiting na 7 maanden werking.

De heropening van Haren moet begeleid gepaard gaan met duidelijke afspraken tussen het BHG en de stad Brussel, onder andere over het adequaat beheer van het terrein. Het Centrum verwelkomt daarom ook het opgestarte overleg tussen de stad Brussel en het BHG.¹¹ De sluiting van het terrein in 2012 was tenslotte grotendeels aan problemen bij het dagelijks beheer te wijten.

Het Centrum vraagt aan het Gewest om te onderzoeken of het terrein als residentieel terrein i.p.v. doortrekkersterrein zou kunnen worden heropend. Gezien het nijpend tekort aan residentiële standplaatsen kan de opening van Haren als residentieel terrein een snelle verzachting van de situatie brengen. Zoals de ervaring bij andere terreinen buiten Brussel leert, zijn residentiële terreinen door vaste bewoners in plaats van altijd wisselende bewoners, gemakkelijker te besturen. Ze zorgen ook voor minder klachten van overlast bij omwonenden.

3.6. OPLOSSINGEN VOOR DOORTREKKERS

Indien het terrein in Haren niet als residentieel terrein zal worden heropend, kan het terrein met toereikend personeel en goed beheer voor doortrekkers worden opengesteld.

Daarnaast, of in plaats daarvan, vraagt het Centrum vooral dat de Brusselse gemeenten open staan om gedurende de zomermaanden rondtrekkende woonwagengewoners tijdelijk en georganiseerd op te vangen op pleisterplaatsen. Dat kan bijvoorbeeld op leegstaande parkings of op terreinen in het bezit van intercommunales, die nog niet ontwikkeld zijn (leegstaande terreinen, terreinen voor toekomstige ontwikkeling, etc.).

Voor de opvang via pleisterplaatsen bestaan handleidingen, goede praktijkvoorbeelden en organisaties die in de oprichting, de ondersteuning en het beheer van deze plaatsen ervaring hebben.¹² Dankzij goede afspraken met alle betrokkenen kunnen deze verblijven zonder problemen georganiseerd worden. De ervaring van de zomer van 2015 leerde ons dat net

¹¹ Zie antwoord van Minister Frémault op de parlementaire vraag van de heer Ahidar in de Commissie Wonen van het Brusselse Parlement, betreffende de situatie van woonwagengewoners in het BHG, 1 oktober 2015

¹² Zoals het Regionaal Integratiecentrum 'Foyer' in Brussel en het *Centre de médiation des Gens du voyage* in Wallonië. Zie ook verder onder het hoofdstuk 'Nuttige informatie'

het ongestructureerd verblijf van doortrekkende woonwagenbewoners voor problemen zorgde.

3.7. AANDACHT VOOR DE PROBLEMATIEK VAN REFERENTIEADRESSEN

Voor woonwagenbewoners en zeker voor degene die uit gebrek aan legale staanplaatsen gedwongen zijn om rond te trekken, is de vraag naar referentieadressen van essentieel belang. In het BHG biedt enkel de 'Foyer' referentieadressen in een gestructureerde vorm als dienstverlening aan. Sinds 2013 aanvaardt de 'Foyer' om redenen van het bereiken van zijn capaciteitsgrenzen, geen nieuwe aanvragers voor referentieadressen meer.

In afwachting van de verwezenlijking van meer wettelijk conforme standplaatsen zou het bekomen van een referentieadres voor woonwagenbewoners vergemakkelijkt moeten worden, en/of tijdelijk worden uitgebreid.

3.8. MEER BRUGFIGUREN TUSSEN WOONWAGENBEWONERS EN GEMEENTEBESTUREN

Brugfiguren, die hun bijdrage leveren aan de sociale cohesie op lokaal niveau, zoals straathoekwerkers, mediators en andere sociale werkers, kunnen een brug bouwen tussen woonwagenbewoners, andere buurtbewoners en gemeentelijke administraties.

Verder vraagt het Centrum om in de verschillende gemeentes van het BHG een referentiepersoon aan te duiden, die een bepaalde kennis qua opvang van woonwagenbewoners heeft en in het beheer van terreinen (reserveringen, water en elektriciteit, afvalbeheer ...) en die voor een goed verloop van de opvang van woonwagenbewoners op gemeentelijk gebied kunnen zorgen.

4. WETTELIJKE REFERENTIES

- Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Ordonnantie tot wijziging van de Brusselse Huisvestingscode met het oog op de erkenning van de woning van woonwagenbewoners, 1 Maart 2012;
http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2012030108&table_name=wet
- Comité européen des Droits sociaux, *Décision sur le bien-fondé du 21 mars 2012, Fédération Internationale des Ligues des Droits de l'Homme (FIDH) c. Belgique Réclamation no 62/2010* :
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/complaints/CC62Merits_fr.pdf
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), 1990, *General Comment No. 4, The right to adequate housing* :
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fGEC%2f4759&Lang=en

5. NUTTIGE INFORMATIE

- Conseil de l'Europe : Recommandation (Rec 2004/14) du Comité des Ministres aux Etats membres relative à la circulation et le stationnement des Gens du voyage en Europe: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=797209>
- Conseil de l'Europe : Recommandation (Rec 2005/4) du Comité des Ministres aux Etats membres relative à l'amélioration des conditions de logement des Roms et des Gens du voyage en Europe, download : http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/archive/documentation/recommendations/rec%282005%294logement_fr.asp
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), (2009), *Housing conditions of Roma and Travellers in the European Union*, download: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/703-Roma_Housing_Comparative-final_en.pdf
- Nationale strategie voor de integratie van de Roma (2012) : http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_belgium_strategy_nl.pdf
- Antwoord van de Minister voor huisvesting, Mevrouw Céline Frémault, op een parlementaire vraag van de heer Fouad Ahidar betreffende de situatie van woonwagenbewoners in het BHG, Commissie voor de huisvesting, Brussels Hoofdstedelijk Parlement, 1 oktober 2015.
- Koen Geurts, RIC Foyer, Roma in beweging. Diverse groepen en evoluties in Brussel. Handvatten voor onderwijs en hulpverlening. Brussel 2014
- Informatiebrochure van het *Centrum voor gelijkheid van kansen* in samenwerking met het *Kruispunt Migratie-Integratie* en het *Centre de Médiation des Gens du voyage et des Roms: Organisation van het tijdelijke verblijf van woonwagenbewoners*; http://www.diversiteit.be/sites/default/files/legacy_files/brochures/woonwagenbewoners_web.pdf
- Vlaams Decreet houdende de Vlaamse Wooncode (15 juli 1997, art. 33°, ing. decr. 19 Maar 2004, art. 2,5°, l: 13 Juli 2004); <http://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1005498.html>
- Vlaamse regering: Omzendbrief BB 2010/05 van de minister van Binnenlands Bestuur en inburgering betreffende doortrekkersterreinen en pleisterplaatsen van woonwagenbewoners; <http://binnenland.vlaanderen.be/sites/default/files/Omzenbrief-doortrekkersterreinen-en-pleisterplaatsen-voor-woonwagenbewoners.pdf>